

INSTITUT D'ESTUDIS DEL BAIX EMPORDA (Edit.).
Sant Feliu de Guíxols. 2006. Núm. 25, p. 155 a 172.
ISBN: 84-921668-1-2 ISSN: 1130-8524

PRIMER CENTENARI DE L'ESPERANTO A SANT FELIU DE GUÍXOLS

AGUSTÍ ROLDÓS i SOLER

RESUM: En aquest treball s'estudia breument l'arribada de la llengua esperantista a Catalunya i, posteriorment, a Sant Feliu, així com el gran desenvolupament que va adquirir a la nostra ciutat entre els anys 1909 i 1916. L'estudi es completa amb una relació dels fets més destacats i la biografia dels seus principals impulsors i valedors.

PARAULES CLAU: Esperanto, ensenyança, congrés provincial, congrés regional, biografia.

L'ORIGEN DE L'ESPERANTO

La invenció de l'esperanto fou l'intent més seriós de crear una llengua universal, i la seva no fou una aparició inesperada ni es tractà en absolut d'un cas aïllat, sinó que, ben al contrari, fou la culminació d'un llarg procés iniciat molt abans. En aquest sentit, es pot afirmar que, en accentuar-se el nacionalisme lingüístic a Europa, entre els segles XVIII i XIX, s'intentà el desenvolupament dels projectes presentats per Johan Joachim Becher, Gottfried Willhelm Leibniz, Descartes i d'altres intel·lectuals, amb la intenció d'establir una llengua universal. L'any 1880, el sacerdot Johann Martin Schleyer inventà el *volapük* (mot que significa 'la llengua del poble'). Durant alguns anys aquesta llengua tingué més o menys èxit (fou introduïda a Espanya pel farmacèutic i lingüista Francisco Fernández Iparraguirre (Guadalajara 1852-1889), que fundà la revista *Volapük* i escriví una gramàtica i un diccionari espanyol-volapük); amb tot, vers l'any 1887, aquesta llengua cedí el seu lloc a una altra, anome-

nada esperanto –nom sorgit del pseudònim Doktoro Esperanto (que en aquesta llengua significa ‘doctor esperançat’) adoptat pel seu inventor, el metge jueu polonès Lejzer Ludwik Zamenhof–.

Mentre el volapük nasqué substancialment d’una simplificació de l’anglès, l’esperanto es fonamentà en les llengües romàniques (francès, italià, castellà), amb la intervenció de diverses llengües cultes (grec, rus, polonès, alemany, anglès). El seu lèxic està constituït preferentment per paraules llatines o romanes que es troben, també, en altres idiomes europeus. Zamenhof va exposar les 16 regles bàsiques i les 917 arrels de base de l’esperanto en dos manuals fonamentals: *Lingvo internacia* (‘Llengua internacional’, 1887) i *Fundamento de esperanto* (1905).

Com he dit al començament, l’esperanto va ser concebut amb l’objectiu de fer-ne una llengua universal o *lingua franca* que afavorís la comunicació entre tots els pobles i cultures de la Terra. Entre els seus impulsors hi hagué socialistes, anarquistes (la central sindical CNT aconsellava a les societats obreres d’aprendre i utilitzar l’esperanto) i, més generalment, persones interessades en l’harmonia universal i el diàleg i l’apropament entre els humans (entre els quals, a Catalunya, hi havia un gran nombre de clergues). En els primers anys del segle XX, l’ensenyança de l’esperanto s’estengué a molts països, majoritàriament europeus. Però l’esclat de la Gran Guerra (1914) va tallar la seva expansió de soca-rel, ja que va suposar un descoratjament per a la gent més idealista i humanista, i l’esperantisme en fou una víctima més. Tot i no haver assolit l’objectiu d’esdevenir una *lingua franca* universal, l’esperanto guanyà adeptes arreu del món i encara avui manté nuclis de seguidors molt actius (actualment s’editen en aquesta llengua uns 500 títols a l’any). En el decurs del segle XX, vista la repercussió mundial de l’esperanto, tres noves llengües intentarien –sense aconseguir-ho– esdevenir universals: l’intelingua (1903), l’ido (1907) i la novial (1928).

L’any 2004 es va commemorar a Catalunya el centenari de la primera associació esperantista catalana, l’Aplech Esperantista de Catalunya, creada per Paul Berthelot (1882-1910), un anarquista francès que l’any 1905 fundà la revista *Esperanto* –avui encara editada–, òrgan oficial de l’UEA (Associació Internacional d’Esperanto). El primer gran difusor de l’esperanto a Catalunya fou, a partir de 1905, l’escriptor, advocat i polític catalanista Frederic Pujulà i Vallés (Palamós 1877 - Bargemon (França) 1963), per mitjà dels seus articles a la revista *Juventut* i a *La Veu de Catalunya*. Tanmateix, la gran embranzida per al moviment va tenir lloc quan es va dur a terme el cinquè Congrés Internacional d’Esperanto

a Barcelona l'any 1909, celebrat enmig d'un ambient molt enrarit pels fets recents de la Setmana Tràgica. Aquest congrés de Barcelona tingué un ressò extraordinari en la premsa catalana de l'època, amb profusió d'articles, notes, fotografies i, fins i tot, números sencers –com els que li van dedicar les publicacions satíriques *Cu-cut!* i *L'Esquella de la Torratxa*–. El mes de gener de 1910 quedà legalment constituïda la Federació Catalana Esperantista (la KEF), que substituï l'Aplech Esperantista de Catalunya. Els esperantistes foren prohibits i perseguits durant les dictadures de Primo de Rivera i del general Franco, i fins l'any 1980 no es fundà l'Associació Catalana d'Esperanto –reconeguda internacionalment i continuadora de l'antiga Federació–, i, més tard, la Joventut Catalana d'Esperanto, entitats que actualment agrupen els esperantistes catalans. Personatges com Andreu Nin, Carles Riba, Joan Amades, Francesc Pi i Margall i Mercè Rodoreda, entre molts d'altres, han estat esperantistes.

Pel que fa a Sant Feliu, la primera notícia sobre l'esperanto la va publicar el setmanari guixolenc *Llevor* el 30 de setembre de 1905, i feia referència a una conferència pronunciada el diumenge anterior dia 24 pels esperantistes catalans Frederic Pujulà Vallés –ja citat– i Alfons Sabadell (Barcelona 1859-1932) al local del Centro Instructivo Obrero. Mentre que el primer féu una sèrie de consideracions sobre la necessitat i la

Entrada a Sant Feliu per la carretera de Girona l'any 1909. Autor: el desconec. Cedida pel setmanari *Ancora*

Excursió del grup esperantista Esperanta Lernejo a la Font Picant el mes d'abril de 1910. Autor: el desconec, col. Neus Casellas

transcendència d'una llengua universal, el segon es referí a la senzillesa gramatical de l'esperanto i a la facilitat d'aprendre'l. Així doncs, aquest any es compleix el centenari del moment en què Sant Feliu va sentir a parlar de l'esperanto per primera vegada. Tanmateix, malgrat que parlem de fets prou reculats, repassant la premsa local de l'època, com també la correspondència i els manuals d'acords del consistori, i àdhuc els escrits o memòries de coneguts esperantistes, podem esbrinar moltes coses sobre els grups guixolencs llavors dedicats a la difusió de la flamant nova llengua i sobre la resta dels seus principals impulsors.

EL GRUP ESPERANTA LERNEJO

Els iniciadors de l'ensenyament de l'esperanto a Sant Feliu foren el capellà mossèn Francesc Viver Puig, professor d'aquesta llengua i primer delegat a la nostra ciutat de l'Associació Universal Esperantista, i tres dels seus deixebles: l'industrial Vicenç Rourich Sala —aleshores regidor al consistori guixolenc—, Joan Juncà i Emili Presas, quan, a iniciativa de Viver, fundaren el grup esperantista Esperanta Lernejo ('Escola d'esperanto') l'any 1909, amb el propòsit d'impartir classes d'esperanto als guixolencs. Els cursos, totalment gratuïts, van començar a impartir-se

Les Escoles Municipals destruïdes pels bombardeigs franquistes durant la Guerra Civil. Autor: Joan Sabater. AMSFG

Banquet celebrat amb motiu del III Congrés Provincial Esperantista, 16-9-1912. Autor: Josep Costa de can Manetes, AIEMB

el mes d'abril d'aquell mateix any als baixos de les Escoles Municipals –llavors situades al passeig del Mar–, amb els alumnes distribuïts en tres grups separats d'homes i dones: el primer corresponia al curs superior per a homes, amb classes els dimarts i dijous, de 8 a 9 del vespre; el

Excursió del grup esperantista Esperanta Lernejo a Pedralta el 21-4-1913. Autor: el desconec, col. Neus Casellas

segon –primer curs per a homes– els dimecres i divendres, de 8 a 9 del vespre; i el tercer –primer curs per a dones– els dilluns i dissabtes, a les 7 del vespre.

En el V Congrés Esperantista celebrat pocs mesos més tard a Barcelona, hi assistiren les quatre persones esmentades –Rourich, llavors regidor, en representació del consistori–. Malgrat haver-se fundat l'any 1909, l'escola d'esperanto Esperanta Lernejo no es constituí legalment davant el Govern Civil fins el 19 d'octubre de 1912; Isabel Masmitjà n'era elegida presidenta i el domicili quedava fixat al carrer de la Rutlla, núm. 13, al comerç de roba de Josep Vilaret Xarnach, un altre reconegut esperantista.

Mossèn Viver continuà la seva tasca docent fins l'any 1913, data en la qual fou traslladat a Torroella de Montgrí. Abans, però, havia estat nomenat vocal de la junta de la Lliga de Catòlics Esperantistes. El dia 20 de juliol fou acomiadat multitudinàriament amb un xampany d'honor servit a l'establiment guixolenc de Joan Pagès. A continuació, la mestra Anna Gimeno Zaragoza ocupà el seu lloc com a professora d'esperanto. L'any següent (1914), el comerciant guixolenc Josep Vilaret Xarnach fou

nomenat nou president, en substitució d'Isabel Masmitjà. Altres guixolencs adscrits a Esperanta Lernejo foren: Josep Vendrell, Lluís Julià, Enric Juanals, Josep Geli Forest (traductor al català de contes en esperanto que foren publicats al setmanari *Ciutat Nova* i autor, fa uns anys, d'un article sobre l'esperantisme guixolenc publicat al setmanari *Àncora*, en el qual figura impresa una fotografia, feta per ell mateix, de l'instant en què fou descoberta la placa que donava nom al carrer Zamenhof, l'any 1914), etc.

En el decurs dels seus anys d'existència, gairebé no trobem notícies que facin referència a la societat Esperanta Lernejo –si exceptuem les relatives a les classes d'esperanto–. Podem esmentar una festa esperantista celebrada per la Festa Major de 1910, durant la qual es muntà una exposició de targetes postal esperantistes d'arreu del món; la visita del secretari del grup esperantista de l'Escala, Joan Ferrer; una excursió del grup a Pedralta el 21 d'abril de 1913; l'assistència de mossèn Viver i Isabel Masmitjà al Congrés Esperantista celebrat a Olot el mes de maig de 1913, i, finalment, una reunió general que va tenir lloc el 31 de maig de 1914, en el transcurs de la qual es va prendre l'acord de separar-se de la Federació Esperantista Catalana, a causa del disgust produït per no haver estat el grup escollit per a organitzar el V Congrés d'aquesta entitat, que tingué lloc el mes següent a la nostra ciutat. Com veurem més endavant, l'organització va anar a càrrec de l'altre grup esperantista de Sant Feliu: Frateco.

Finalitzo la petita història d'aquest grup afegint-hi que el mes de novembre de 1916 –amb Anna Gimeno com a professora– va sol·licitar permís a l'Ajuntament per impartir classes a les Escoles Municipals, en el que seria el seu últim any de tasca docent.

EL GRUP FRATECO

El grup esperantista Frateco ('Fraternitat') fou fundat l'any 1910 per alguns guixolencs de molt diferent extracció social i cultural, entusiastes de la llengua inventada per Zamenhof, entre els quals destacaven: Vicenç Rourich Sala –com hem vist abans, un dels fundadors del grup Esperanta Lernejo–, Emili Presas –professor d'esperanto (títol aconseguit en uns exàmens que es van fer a Barcelona el juny de 1913) que també s'havia iniciat en aquesta llengua l'any 1909 amb mossèn Viver–, Joan Juncà, J. Blanch Vendrell, Rossendo Reixach, Narcís Soler, Frederic Verrié Sala, Pere Campistol Basart –nomenat president del grup l'any 1911–, Rosa Batet Vidal, etc. La creació del grup Frateco, doncs, s'ha de consi-

Detall de l'interior de la fàbrica d'electricitat de Sant Feliu, el mes de novembre de 1915.
 Autor: el desconec. Col. família Ferran

derar una escissió de l'altre grup guixolenc, Esperanta Lernejo, malgrat que fins avui desconec els motius que impulsaren els seus fundadors a fer un pas tan radical.

Al cap de pocs dies, sota la presidència del mateix Rourich, s'iniciaren les classes d'esperanto al primer pis de les Escoles Municipals amb Emili Presas de professor —recordem que el grup rival havia fet classes als baixos del mateix edifici— i, com en el cas anterior, els cursos havien de durar, com a mínim, fins l'any 1916.

Mentre que la societat Esperanta Lernejo es va dedicar gairebé exclusivament a impartir classes d'esperanto, la Frateco s'obrí a d'altres activitats complementàries (conferències, excursions, organització de trobades i congressos, i assistència a aquest tipus d'actes, etc.), però sense deixar mai de banda l'ensenyança. D'aquesta manera, el mes de juliol de 1910, els seus membres van assistir al I Congrés Provincial, que tingué lloc a Girona, i, l'agost de l'any següent, al segon congrés, en aquest cas a Palafrugell —en el transcurs del qual, per cert, el grup esperantista guixolenc representà una comèdia teatral—. Precisament, en aquest congrés s'acordà que el que feia número tres es faria a Sant Feliu de Guíxols, i alhora es decidí que el grup Frateco s'encarregués de l'organització.

Un moment dels Jocs Florals celebrats el 29-6-1914 al teatre Novetats. Autor: el desconec. Cedida pel setmanari *Àncora*

Per dur a terme els actes del congrés es nomenà una comissió organitzadora, formada per les persones següents: president, Emili Presas; sots-president, Vicenç Rourich; secretari, J. Blanch Vendrell; vicesecretari, Narcís Soler i Frederic Verrié; tresorer, Rossendo Reixach; vocals, Joan Corts, Tomàs Duran, Pere Campistol, Joaquim Casanovas, Lola Garbera i Lola Vilaseca.

Finalment, el congrés va tenir lloc els dies 15 i 16 de setembre de 1912, amb el suport exprés del consistori guixolenc –hi va col·laborar amb una subvenció de 100 pessetes–, i segons el següent programa d'actes:

- Dia 15, a les 12 h, obertura del congrés, presidida per l'alcalde de Sant Feliu, Narcís Duran, en el saló de sessions de la casa de la ciutat. Tot seguit, un vermut al bar El Dorado. A les 15.30 h, primera sessió del congrés i posterior visita a la fàbrica d'electricitat, on foren obsequiats pel seu gerent, Diego Roura. A les 21 h, vetllada teatral, en la qual els socis del grup Frateco van escenificar la comèdia en tres actes *La new kiel onklo*, original del dramaturg alemany Schiller i traduïda a l'esperanto per Charles Stewart. A continuació: ball de societat.

- Dia 16, a les 10 h, segona sessió del congrés i acte de clausura, en el transcurs de la qual es proposà a l'Ajuntament guixolenc posar el nom de Doctor Zamenhof a un carrer de la ciutat. A les 11 h, excursió marí-

Descobriment de la placa amb el nom de Carrer Doctor Zamenhof l'any 1914. Autor: el desconec

tima a Sant Pol en una llanxa dels senyors Castelló. A les 13 h, banquet d'honor per a 60 comensals a la Fonda del Centro per obsequiar els congressistes. A les 18 h, sardanes al passeig del Mar. A les 21 h, conferència al local del Cineorama del propagandista barceloní Delfí Dalmau, que desenvolupà el tema "La llibertat, l'amor i el progrés es troben en l'esperanto". A les 22 h, ball al Cineorama, amcnitzat per l'orquestra La Unión Guixolense.

En total, van assistir-hi 72 congressistes i les cròniques de la premsa de l'època parlen d'un èxit absolut.

Les activitats següents no es van fer esperar: mesos més tard, el mes de maig de 1913, Lluís Víctor representà Frateco en el IV Congrés Esperantista a Olot; i més endavant, els dies 7 i 8 de setembre de 1913, la societat barcelonina Ateneu Enciclopèdic Popular va organitzar una excursió marítima per la Costa Brava, amb visites a Sant Feliu, Palamós, Pedralta i el cap de Creus. En total, van visitar-nos uns 500 excursionistes, que van fer el viatge a bord del vapor *Vicente Salinas*, entre els quals es trobava el conegut esperantista Ròmul S. Rocamora –anys després, enfrontat a mort amb la Federació Catalana Esperantista–, invitat expressament per pronunciar una conferència al saló de sessions de l'Ajuntament. L'esdeveniment resultà un èxit de públic, en una clara demostració de l'interès creixent envers el moviment esperantista. Pocs dies més tard, el 30 de

setembre, el grup Frateco va organitzar una nova conferència, en aquest cas a càrrec de mossèn Joaquim Coll –aleshores president de la Federació Catalana Esperantista–, amb el local del Cincorama ple a vessar.

Però els actes més importants a Sant Feliu van tenir lloc l'any 1914, quan la ciutat fou triada per a acollir el V Congrés de la Federació Catalana Esperantista i els IV Jocs Florals Internacionals, els dies 28 i 29 de juny, de l'organització dels quals s'encarregà el grup Frateco –tal com he explicat abans, després d'una agra polèmica amb l'altre grup esperantista local, el qual va acusar Frateco d'arraconar-lo–. El mes de febrer d'aquell any, fent palès el seu suport inequívoc al Congrés, l'Ajuntament guixolenc va aprovar –després d'un fort debat– una subvenció de 500 pessetes com a contribució a les despeses dels organitzadors, i el 21 d'abril va aprovar designar amb el nom de Doctor Zamenhof el carrer fins llavors anomenat travessia de Guíxols. D'altra banda, el professor d'esperanto Emili Presas fou nomenat president de la comissió organitzadora.

Gràcies a les ressenyes de la premsa de l'època, coneixem la relació dels actes que van tenir lloc aquells dies:

- Dia 28: Recepció dels congressistes a l'estació del tren, saludats per l'himne esperantista, executat per l'orquestra La Guixolense. Sardanes al Passeig. Partit de futbol entre els equips Strong F.C. de Girona i Ateneu Deportiu, el qual finalitzà amb el resultat de 3-3. Obertura del Congrés. Ball al casinos La Constància i El Guixolense.

- Dia 29: Clausura del Congrés. Descobriment de la làpida del rètol del carrer Doctor Zamenhof. Banquet oficial al saló Novetats per a 80 comensals. Reunió de catòlics esperantistes al col·legi La Salle. Festa dels Jocs Florals al teatre Novetats. Sardanes i ball de Rams.

En aquests actes van participar les figures més rellevants de l'esperantisme català d'aquells moments: Bremon Masgrau, Pujulà Vallés..., a més de diverses autoritats provincials –entre les quals hi havia el diputat provincial Josep Irla–. Els delegats presents procedien de Barcelona, Tarragona, Girona, Palafrugell, Cassà de la Selva, Barberà del Vallès, Sabadell i Ventalló. Tampoc hi faltà una important representació de la premsa catalana (*El Dia Gráfico, El Correo Catalán, La Gaceta de Catalunya, Diario de Tarragona, El Norte...*).

ELS IMPULSORS DE L'ESPERANTISME A SANT FELIU: MOSSÈN FRANCESC VIVER I VICENÇ ROURICH

VIVER I PUIG, Francesc ⁽¹⁾

Francesc Viver havia nascut a Sant Feliu de Torelló (Osona) el 16 d'abril de 1876. Poc després, la família es va traslladar a Sant Esteve d'en Bas, d'on era originari el seu pare. Allà, el 1879 naixia el seu germà Antoni, amb el qual estaria unit bona part de la seva curta vida.

Va estudiar al seminari de Girona i fou ordenat prevere el 21 de desembre de 1901. Adscrit a la parròquia del Carme o de la Catedral, aprofità el temps en el conreu de les seves afeccions literàries. L'any 1902 fou destinat, com a vicari, a la parròquia de Sant Jordi Desvalls. Del 1904 al 1907 va estar adscrit a la parròquia de Sant Fèlix de Girona i, immediatament després, fou nomenat ecònom de Vilafreser, on residí per poc temps. El 1908 passà a exercir de capellà de les Germanes Vetlladores a Sant Feliu de Guíxols fins que l'any 1913, definitivament, passà a Torroella de Montgrí en qualitat de capellà de l'hospital. Durant la Guerra Civil va marxar de Torroella i es va refugiar a Torelló amb la seva família. El març de 1939 fou enviat a Gualta, on es va fer càrrec de la parròquia durant un curt període, i el juny del mateix any va tornar a Torroella com a vicari. Entre els anys 1945 i 1951 va exercir d'encarregat, primer, i d'ecònom, després, de la parròquia de l'Estartit. A partir de l'estiu de 1951 es va retirar al convent de les clarisses de Torroella, on va morir el 2 de gener de 1955.

El seu amic Prudenci Bertrana –Viver havia assistit de jove a les classes de dibuix i pintura que impartia ens en fa el següent retrat: “Un exemplar de capellanet, secardí, vibrant, idealista, bel·licós. L'ardor de cristià i de patriota semblava haver-li liquidat el greix i la carn i convertit en brases el seu cor. Tenia la cara llarga i punxeguda. La pell resseca i biliosa i se li encastava als ossos talment que, a través d'ella, es podien estudiar els relleus, les anfractuositats, i les apòfisis amb tota comoditat i exactitud. Les dents mal posades, negres de tabac, deixaven veure llurs arrels dintre unes genives fungoses a punt de rajar sang. Semblava dèbil, però per defensar Déu i Catalunya als seus pulmons rugien, el seu braç zigzaguejava i els seus ulls llampaven.”⁽²⁾

(1) CERVERA J.M., *El calze i la lira. Antologia de poetes sacerdots gironins (1847-1986)*. Girona, 1987, pàg. 37-39. *Recordant Mn. Viver (1876-1955)*. Comissió de l'Any Viver. Ajuntament de Torroella de Montgrí, 2005.

(2) BERTRANA, Prudenci, *Obres completes*. Barcelona, 1965, pàg. 399.

Prevere i poeta, juntament amb el seu germà petit Antoni –també sacerdot, meteoròleg i poeta, i amb qui va compartir les mateixes inquietuds literàries i patriòtiques–, va ésser l'introduïdor del modernisme literari a Girona, a través de la revista *Vida*, que fundaren ensems i de la qual en Francesc fou redactor en cap. L'intent de publicar una revista quinzenal de literatura i art no va durar gaire temps –trenta-quatre números publicats entre 1902 i 1903– i va coincidir en el temps amb un intent semblant: la publicació de *L'Enderroch*, un setmanari fundat per Miquel de Palol i altres companys de joventut. Foren dues publicacions d'ideologies enfrontades i propòsits compartits: mentre *L'Enderroch* era la portaveu del grup d'intel·lectuals més progressistes, *Vida* aglutinava el sector més conservador. Esquematzant molt, la revista *Vida* –llavors una renovació dintre el món periodístic gironí– fou una publicació que acollí alguns dels aspectes més característics de les formes modernistes. Un dels col·laboradors més entusiastes de la revista fou Prudenci Bertrana –també col·laborà amb *L'Enderroch*–, el qual aprofità l'oportunitat per abandonar la pintura –recordem que l'any 1892 ja havia exposat diverses pintures a l'Exposició de Belles Arts de Sant Feliu– i dedicar-se de forma exclusiva a escriure.

Evidentment, doncs, els germans Viver formaren part d'aquell cenacle de joves intel·lectuals format pels germans Masó i Valentí, Xavier Monsalvatge, Miquel de Palol, Narcís de Fontanilles, Carles Rahola, Prudenci Bertrana, Josep Tharrats, etc., que a principi de segle revolucionaren la vida literària de la ciutat de Girona i, de la qual, Miquel de Palol a les seves memòries recull el següent testimoni: “A part dels rebrols d'art que apuntaven arreu de la ciutat, i que havien entrat també al Seminari Eclesiàstic, guiats per les plomes dels germans Viver...”;⁽³⁾ “al Seminari Eclesiàstic, una munió de joves sacerdots i estudiants feia versos magnífics: mossèn Piera, palafrugellenc, els germans Viver, i tants d'altres, convivien amb la mateixa inquietud nostra.”⁽⁴⁾

Quan es traslladà a Sant Feliu l'any 1908 –amb el seu germà Antoni, que havia estat nomenat vicari de la parròquia guixolenc–, continuà relacionat amb el món literari i periodístic –tant un com l'altre van col·laborar en diversos setmanaris guixolencs conservadors (*Llevor*, *Ciutat Nova*)– i es dedicà decididament a l'ensenyança i a la difusió de l'esperanto. El seu adéu, motivat en bona part per la precària salut del seu germà –que havia estat traslladat a Palafrugell el 1911, posteriorment nomenat

(3) PALOL, Miquel de. *Girona i jo*. Ed. Tanagra, 1991, pàg. 85.

(4) *Op. cit.*, núm. 3, pàg. 90.

Segell de la societat esperantista Esperanta Lernejo

rector a la parròquia de Vall-llobrega (1912), i finalment enviat a Torroella de Montgrí, on morí el juny de 1914 als 30 anys—, fou especialment sentit per tothom.

A Torroella fou dels impulsors de la revista *Emporion*, en la qual va col·laborar amb el pseudònim de *Lucianus* que ja havia fet servir a Sant Feliu, i del *Llibre de la Festa Major* (1928). A part d'aquestes col·laboracions culturals, va portar a terme una veritable tasca doctrinal, especialment entre la infància i la joventut, al Centre Catòlic, primer, i a l'Escola Dominical, després. També

va desenvolupar una tasca pedagògica en el camp de la llengua llatina, de la qual era un gran coneixedor.

Viver participà en molts certàmens literaris en els quals guanyà diversos premis i accèssits. Fou un dels impulsors i el secretari de la junta dels Jocs Florals de Girona (1902-1906) i dels de Sant Feliu (1910 i 1912) i formà part del jurat qualificador, a més de promoure la celebració dels de Torroella de Montgrí. A banda dels seus treballs literaris, era també assagista i filòleg notable. La producció dels dos germans es dispersa per revistes i publicacions escadusseres.⁽⁵⁾ Francesc publicà *Llibre de versos* (Olot 1899), i posà lletra als *Goigs de la Mare de Déu de Gràcia de la Font Santa de Jafre del bisbat de Girona*, que foren musicats per Salvador Dabau (Torroella 1979). Torroella de Montgrí li dedicà un monument, i enguany se li reté un homenatge i es portà a terme una vetllada literària durant els dies de Sant Jordi amb motiu del 50 aniversari de la seva mort. D'altra banda, el seu germà Antoni fou l'autor, entre d'altres obres, del drama en dos actes i en vers *Cap d'estopes*, estrenat a Sant Feliu per la Secció Dramàtica de l'Ateneu Social—grup dependent de l'entitat fundada per mossèn Sants Boada— en el decurs de la seva presentació en públic el 26 de setembre de 1909.⁽⁶⁾ Ara reposen junts al cementiri de Torroella.

(5) El conjunt de la seva obra pot consultar-se al centre de documentació de Can Quintana (Torroella de Montgrí) gràcies al treball dut a terme per Albert de Quintana i Justafre.

(6) ROLDÓS, Agustí. *Història de l'Agrupació Romea i del teatre d'aficionats a Sant Feliu de Guixols (1901-2003)*. Ajuntament, 2005.

ROURICH I SALA, Vicenç ⁽⁷⁾

Vicenç Rourich i Sala va ser el que avui en diríem “un home del seu temps”; va ser una persona que es va identificar amb l'entusiasme i les esperances que l'espectacular adveniment tecnològic va suscitar en la gent del segle XIX. Va ser un industrial que va creure fermament en el progrés de la humanitat, i més concretament en el del món treballador, per l'aplicació sistemàtica de la creativitat en els camps professional i social. En aquest sentit, com que la seva activitat empresarial –el món del suro– el va portar a tractar amb gent de tot arreu i, per tant, a viure les dificultats de comunicació que implicaven les barreres lingüístiques, quan va tenir notícia de la iniciativa del Dr. Zamenhof, se'n va fer un entusiasta seguidor, estudiós i difusor. D'altra banda, fou també un home compromès amb la societat del seu temps. Així doncs, essent alcalde Josep Irla l'any 1909, fou elegit regidor pels federalistes, més tard fou president de la germandat La Previsión Guixolense, i àdhuc organitzà vetllades teatrals i musicals a benefici dels invàlids i vells adscrits a aquesta entitat.

Els pares de Vicenç Rourich eren de Santa Cristina. El pare, Joan Rourich, era de caràcter emprenedor: pagès de professió –com gairebé tothom en els pobles–, tenia unes vessanes de terreny que treballava ajudat per la seva dona. A ella, Catalina Sala, li agradava tenir una mica de bestiar: aviram, conills, ovelles, ànecs i algun porquet convivien amb la família. La professió de Joan Rourich, però, era la de taper; i el seu caràcter inquiet el va portar a crear negoci propi, de manera que fins es va construir ell mateix una caldera per a bullir suro, a la qual va aportar avenços tècnics de la seva invenció que van causar sensació en el món surotaper cristinenc i ganxó. No tenim dades tècniques que ens permetin esbrinar en què va consistir aquest “perfeccionament” de l'estri, però el fet va ser prou important perquè fos narrat més tard en termes èpics.

Joan Rourich era un home tolerant, lliberal i progressista. Prou lliberal i progressista per veure's obligat a fugir de Santa Cristina i traslladar-se a Sant Feliu amb la seva família quan s'esdevingué la carlinada de 1873. Ell havia estudiat a Sant Feliu, perquè el seu pare havia considerat –com tothom en aquells moments– que era una població relativament important i de categoria, capaç d'oferir un ensenyament que a Santa Cristina no podia ni somniar.

(7) La major part de les dades que fan referència a la vida de Vicenç Rourich han estat facilitades pel seu nét, Valentí Rourich.

Vista general de la ciutat de Sant Feliu l'any 1909. Autor: Àngel Toldrà

En aquestes circumstàncies d'exili del seu progenitor, Vicenç Rourich va néixer un 20 de maig de 1874 al núm. 41 del carrer Algavira. Va tenir set germans, cinc noies —una de les quals va morir de ben petita— i dos nois. Explicava Vicenç que quan ell tenia dos anys va néixer al costat de casa seva un nen que es va dir Josep Irla Bosch. Ell no ho precisa enlloc, però hem de suposar que, per veïnatge i semblant edat, de petits devien jugar plegats... o potser es van tirar algun roc al cap, que també podria ser.

Un fet casual va millorar la situació econòmica de la família. Un germà de la seva mare havia emigrat a Puerto Rico, on va assolir ser propietari d'unes plantacions. Aquest seu oncle va morir de manera sobtada —probablement d'alguna malaltia tropical—, després d'haver fet hereva universal la seva germana. Les rendes que generaven les terres d'ultramar els van permetre traslladar-se a un terreny gran, entre els carrers Algavira i Girona, on la mare va poder tornar a tenir tota mena de bestiar —cosa que, pel que sembla, era la seva delera principal—.

En Vicenç va aprendre l'ofici de taper i als catorze anys va entrar a treballar a la fàbrica del seu oncle. Només sis anys després, quan en tenia vint i la seva mare ja feia un temps que estava impossibilitada, va morir el seu pare. Aleshores es van plantejar problemes d'herència entre els germans i ell va proposar anar a Puerto Rico a liquidar el que tenien allà. El viatge va resultar una odissea de gairebé tres anys de durada, durant la qual va estar a l'Havana, a Puerto Rico i a Nova York, lloc aquest últim on es va establir vint mesos treballant com a taper en diverses cases regentades per catalans.

En retornar, i després d'un temps de descans, va optar al càrrec d'administrador de consums de l'Ajuntament, plaça que va obtenir. El setembre de 1904 es va casar amb Fermina Canadell i, aplegant els recursos de la seva família política i amb el concurs del seu germà, va crear una fàbrica de taps. Amb tot, se'n va desvincular al cap d'uns anys per crear-ne una altra, aquesta vegada només amb el seu germà.

Fruit d'aquest primer matrimoni, va tenir dos fills: Vicenç i Victòria. No gaire més tard, van morir la seva dona –el 1910– i el seu fill Vicenç –aquest darrer, el 1912, de meningitis–.

Va venir llavors un període de viatges per tot Europa i d'activitat a Sant Feliu, ja apartat de les tasques administratives a l'Ajuntament. L'octubre de 1913 es va tornar a casar. D'aquesta unió amb Maria Nadal Sallés, en van néixer els seus fills Víctor –el novembre de 1914– i Valentí –l'abril de 1917–. En Vicenç deia que els millors anys de la seva vida els va viure veient créixer els seus fills.

En el terreny professional, es va enfrontar amb el seu germà per la gestió del negoci –segons sembla– i, arran d'aquest enfrontament, es van separar. Després d'aquest fet, va treballar uns anys sol i després es va associar amb un bon amic, Lluís Nadal, amb qui iniciaren contactes per obrir una fàbrica a Portugal, a més de realitzar viatges junts per Europa a fi d'obtenir clients per al seu negoci, una iniciativa que va ser totalment reeixida.

El negoci va anar bé fins l'esclat de la guerra. La família Nadal va fugir a França i ell es va quedar primer a Sant Feliu i, després, arran dels bombardeigs sobre Sant Feliu, es va traslladar a Santa Cristina.

Acabada la guerra, va tornar a la fàbrica, que va regentar juntament amb el seu fill Víctor. L'altre fill, Valentí, es va traslladar a Barcelona per dedicar-se allí a la seva vocació musical. En Vicenç va lamentar aquest fet, ja que la seva idea era que tots dos continuessin en el negoci; l'èxit professional d'en Valentí a Barcelona el va tranquil·litzar una mica, però mai no ho va acabar d'acceptar del tot.

Els darrers anys de la seva vida van estar marcats per un cert desconcert motivat pels fets esdevinguts durant la guerra i la postguerra; es va inhibir totalment del tema polític i es va centrar en l'estudi i la difusió de l'esperanto, combinats amb l'activitat d'empresari taper. Així, per bé que es va mantenir en aquesta activitat, ja no va viatjar per visitar clients, tasca que va deixar a les mans del seu fill.

Va morir d'un atac de feridura, a Sant Feliu, el mes d'octubre de 1951.

RESUM FINAL

L'èxit de l'esperantisme a Sant Feliu s'ha d'emmarcar dins el moment d'expansió cultural i econòmica de la ciutat que representaren els primers anys del segle XX. És ben cert que, entre els anys 1900 i 1910, la població va viure el naixement de nombroses entitats de caràcter cultural, i àdhuc d'altres, no menys importants, de serveis, polítiques, socials i econòmiques: Agrupació Romea (1901), Centre Català (1901), Orfeó Llevantí (1903), Sometent (1903), Centro Instructivo Obrero (1904), Cambra de Comerç (1905), Ateneu Social (1907), Escola Horaciana (1907), Creu Roja (1907), Cobla Unió Guixolencs (1909), etc. Paral·lelament, els guixolencs assistien a avenços i inauguracions de tota mena: construcció del teatre Vidal (1901), col·locació de la primera pedra del port (1904), inauguració de l'asil Surís (1904), electricitat a les cases (1907), dinamisme en la construcció d'habitatges i edificis de societats, naixement de nombroses publicacions locals, arribada del cinema, etc. Així doncs, el moviment esperantista arribà a casa nostra –també a la resta de Catalunya– en el moment oportú, en una època de gran prosperitat econòmica –malgrat que fos mal repartida– i d'una animació cultural extraordinària –la qual cosa no treu que, segons dades oficials de l'any 1910, gairebé la meitat dels catalans no sabien llegir ni escriure–. A la vegada, però, fou una època contradictòria, agitada i convulsa, en què abundaren les protestes i revoltes socials –a Catalunya, l'efervescència regnant s'agreuja a causa del problema irresolt del nacionalisme–. Tanmateix, l'esclat de la Gran Guerra (1914) liquidà un dels moments històrics més apassionants i engrescadors de la humanitat. Immediatament després, l'ensorrament econòmic que la contesa comportà arreu del continent explica la decadència de l'esperanto en els anys següents.

L'última notícia de certa importància sobre l'esperantisme que fa referència a la nostra ciutat es va produir el mes d'abril de 1925, quan el diari llibertari local *Acción Social Obrera* publicava la notícia de l'inici d'un curs d'esperanto, en aquest cas organitzat per grups de la SAT (Organització Esperantista Obrera Internacional).

El Doctor Zamenhof va morir l'any 1917, però, encara avui, el carrer on visc conserva el seu nom. Per molts anys!